

ŞAİR-MÜTEFEKKİR ABDÜLFETTAH RAUF EFENDİ’NİN DÜŞÜNCESİNDE TEOLOJİK/ALLAH, KOZMOLOJİK/ TABİAT VE VAROLUŞSAL/İNSANÎ DÜZLEMLER

Ahmet Dağ

Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi, ahmetdag@uludag.edu.tr

ORCID: 0000-0001-6173-9966

DOI: <http://doi.org/10.51331/EB10AD>

GİRİŞ

Aşknlık, dışsallık/haricîlik ve içsellik/dahilî, varoluşun üç mü-
him düzlemidir. Aşknlık; tanrı varlığına ve inanışına, dışsallık/
haricîlik olguya yani tabiata tekabül eder. Hem aşknlıktan/Tanrı
parça (ruh) alan hem de dışsal olandan/topraktan parça alan in-
san, haricî ve dahilî süreçleri kendisinde barındıran bir varlıktır.
Bu üçlü unsur, klasik İslam düşüncesi biçiminde ve metinlerin-
de ana tema olarak bulunur. Kur’ân-ı Kerîm’deki ayetlerin çoğu
Allah, Tabiat ve İnsan meselesini mevzu edinir. Klasik İslam
düşüncesinde ve edebiyatında bu mevzunun en yoğun işlendi-
ği eser; İbn Tufeyl’in Hay Bin Yakzan eseridir. Bu üçlü kavram,
sadece yazınlarda değil İslam medeniyetinin “aile, hukuk, ah-
lak, eğitim, siyaset ve iktisat vb.” kurumlarının tasavvurunda da

bulunur. Mürşidin, hükemânın, filozofun ve şairin dünyasında bulunan bu üçlü muazzam tasavvur, İslam topluluklarının düşünme ve yaşam biçimlerinde de bulunur. Tanrı, Tabiat ve İnsan, şairlerin şiirlerinde yoğun biçimde işlenen mevzulardandır. Rauf Efendi'nin şiirlerinde; mutlak ve vahid olan, isim ve sıfatlarıyla âlemde tecelli eden Allah, derin bir aşk ve bağlılıkla anılan, teslim olunan ve onsuz bir hayatın anlamsız olduğu yüce bir varlık olarak tasvir edilir. Allah'a yönelmek, sığınmak ve onu zikretmek esastır.

Şairler; yalnızca şuur sahibi olan insanlar değil aynı zamanda insanların şuur sahibi olmasına vesile olan kişilerdir. İnsanların şuur sahibi olmalarını sağladıkları gibi dil estetiğine sahip olmalarını da sağlarlar. Şairler; sadece estetik uğraşlarla meşgul olan kişiler değil içinde yaşadıkları toplum ve siyasetle de biza-tihi meşgul olan kişilerdir. Pakistan'da Muhammed İkbâl'i, Türkiye'de Mehmed Âkif Ersoy'u ve Balkanlar'da Abdülfettah Rauf Efendi'yi okuyarak yaşadıkları çağın toplumsal ve siyasal atmosferini anlayabiliriz. Bu üç şairin yaşadığı yüzyıl olan 20. yüzyıl, İslam dünyası ve medeniyetinin ağır krizler yaşadığı yüzyıldır. Hindistan-Pakistan bölünmesi ve İngilizlerin sömürgeleştirme faaliyetlerinin Muhammed İkbâl'in düşüncesinde etkisi vardır.

Coğrafi keşiflerin yol açtığı ekonomik dengesizlikler; Osmanlı'da iktisadi, toplumsal ve askerî krizlere neden olmuş, Osmanlı'nın Batı karşısındaki üstünlük algısını da sona erdirmiştir.¹ Hem Balkan hem de 1. Dünya Savaşlarında yaşanan mağlubiyet ve yeni kurulan rejime-devlete dair duyula hayal kırıklığı Âkif'in düşüncesine yansımıştır. Hem Osmanlı'nın -Balkan coğrafyasından- çekilmesinin acısını hem de Tito despotizminin tesirini Fettah Efendi'nin duygu ve düşüncelerinde görebiliriz. 1945'te komünist iktidarın gelmesiyle şer'î mahkemeler ve Meddah

1 Ahmet Dağ, *Modernleşme Ekseninde Türk Düşüncesi*, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2023), 12.

Medresesi kapatılan Yugoslavya'da Fettah Efendi ve arkadaşları tutuklanarak yargılanmışlardır.²

Mehmed Âkif, yazdığı şiirlerle Cumhuriyet sonrası tasfiye edilmeye çalışılan Osmanlı Türkçesi'nin yaşamasına katkı sağlamıştır. Fettah Efendi ve Mehmed Âkif, İslamcılık düşüncesi doğrultusunda medeniyetin çöküşüne karşı direnişi hedeflemiş ve aksiyon sahibi entelektüel kimlikleriyle örnek Müslüman aydınlar olarak öne çıkmışlardır. Bu şairler, yazmış oldukları şiirlerle de dilin zenginleşmesini ve yaşamasını sağlamışlardır.³ Fettah Efendi, Türkçe'nin baskılandığı Üsküp'te-Balkanlar'da Türkçe yazarak Türklüğün ve dilinin yaşamasına katkı vermiştir. Bu şairlerin yaşadığı toplumsal ve siyasal tecrübeler, düşünce dünyalarında Allah-Tabiat-İnsan vurgusunu azaltmamıştır. Üç şairin de şiirlerinde bu vurgu ihmal edilmemiştir. Hususiyetle Fettah Efendi'nin şiirlerinde lirik ve felsefi yoğunluklu bu üçlü unsur, aralarındaki ilişki; lineer değil bağlantısal, örülmüş, mündemcî bir sistemdir.

Yaratıcı/Allah, yaratmış olduğu Tabiat ve İnsan üzerinde hükümlanlık kurar. Tabiatla yaşayan insan, -Allah'ın kurduğu- nizamla yaşar. Üçlü düzlemi çok boyutlu ilişkisel biçimde ele alan Fettah Efendi şiirlerinde; Allah'ın varlığı, tabiatın nizamı ve insanın Âlemdeki yeri ve varoluşun manasını konu edinir. Allah ile yaratılan (tabiat ve insan) arasındaki ontolojik (aşk) bağ, eserlerinin temelini oluşturmaktadır. Fettah Efendi'nin yazdığı metinler üzerinden üçlü nizama dair görüşleri felsefi bağlamda ele alınan bu tebliğde Fettah Efendi'nin İslam dünya görüşü ve tasavvuru anlaşılmasına çalışılacaktır.

2 Elif Nazım, *Üsküplü Abdülfettah Rauf'un Şiirlerinde Balkan Tarihi, Coğrafyası ve Kültürü*, (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2024), 6.

3 Sevba Abdula, "Medeniyetin Düşüşü ve İki İslam Şairi: Mehmed Akif ve Fettah Efendi", 100. *Yılında İstiklâl Marşı ve Mehmed Âkif*, (Ankara: TBMM Yayınları, 2022), 444.

Allah: Mutlak Varlık, Yaratılışın Kaynağı ve Anlamın Zemini

Allah, tabiat ve insan merkezî örgüsüne sahip Şair ve mütefekkir Fettah Efendi için bu üçlü düzlem şahsiyet ve içtimaiyatı sağlayan nizami varoluşun hakiki zeminleridir. Estetik, teolojik ve felsefi bütünlük içeren üçlü düzlemle Şair sadece lirik bir form inşa etmez aynı zamanda metafizik bir dünya görüşü sergiler. Tevhidi düşünceye bağlı olan Şairin şiirlerinde her şeyi yaratan ve mutlak güç olan Allah, merkezî konuma sahiptir. Şair nazarında Allah yalnızca yaratıcı değil aynı zamanda her şeyin nihai anlamıdır. Nizamın sebebi, aşkın ve güzelliğin menşei olan Allah tabiatla, tarihte, içtimai hafızada ve kalpte tecelli eden içkin ve aşkın bir realitedir.

Allah vurgusunun en yoğun olduğu dinî/teolojik-tasavvufi içerikli “Na’t ve Münâcât” eseri; şairin Allah’a duyduğu derin imanın tezahürüdür. Varlığın tek nedeni, âlemin ve insanın yaratıcısı olan Allah’a övgü ve yakarışı, O’ndan yardımını, bağışlanmayı ve hidayeti dilemeyi mevzu edinir. Allah’a sevgi, övgülerde ve yakarışlarda bulunan Fettah Efendi, bu eserinde çok sayıda Allah’ın isim ve sıfatına (Rab, Hâlık, İlâh, Sani, Gaffar, Rahman, Yezdan, Zül-celâl, Fâtır-ı Ma’bûd, Sübbûh, Mübdi’il-beriyye, Perverdigâr-ı ekrem vb.) yer verir. Allah; yoktan yaratan, terbiye eden, sanatkâr, affedici merhametli, celal ve azamet sahibi, Bir, noksansız ve kerem sahibi mabud bir varlıktır. Fettah Allah’ın kudretini ve mükemmeliyetini idrak etmemizi sağlayan bu isimler ve sıfatlar, Allah’ın; tabiat-âlemin ve insanla olan çok boyutlu ilişkisine atıfta bulunur. Bu isim ve sıfatlara ilaveten “hilkât, kudret, rahmet ve kerem, ilim ve hikmet” kavramlarla Allah’ın tabiatla ve insana dair etkisi ve münasebeti izah edilir. Böylesi bir nizam ve hükümlanlık dünyasında acziyet içinde bulunan insan, Allah’a münacat ederek ona olan mutlak ihtiyacını bildirmelidir.

“Naat ve Münâcât” eserinden farklı olarak “Garâmî Parçalar” eserinde ilaveten “Muktedir-i Mürîd-i âlem, Razık, Mürebbî-i avâlim, Sübhân, Hannân, Fâtır-ı Ma’bûd” isim ve sıfatlarını kullanır. Allah’a yönelmeyi, O’na duyulan ihtiyacı ve teslimiyetin ifadesi olarak “Yâ Rab” hitabını kullanan Fattah Efendi, “*Siyeh gözler iki seyyâredir ki Delîldir Hâlık-ı aşk-âferîne*” diyerek aşkın Allah tarafından yaratıldığını söyler.⁴ “Bendeki aşk u muhabbet sendeki hüsn-ü cemâl, Kimselerde olamaz bu bizde Allâh vergisi” dizesiyle aşk ve güzelliğin Allah vergisi olduğunu ifade eder.⁵ Aşkı “Hâlık’u mahlûk arasında bir zâbta” olarak gören şair-mütefekkir, Allah ile yaratılanlar arasındaki ilişkiyi Hâlık/yaratan-mahluk/yaratılan düalitesiyle açıklar. “*Allâh nedir bilmeseydim hakikatten sapardım, Bu varlığın en güzeli sana döner tapardım*” dizeleriyle de tabiatın tapılmayı hak eden bir yapı değil as-tar hükmünde olduğunu asıl olanın Allah olduğunu ifade eder.⁶ İyinin, doğrunun ve güzelliğin esas sahibi Rab/terbiye edici olan Allah, hem insanı hem de tabiatı terbiye eder. Ona göre insana her gerçeği bildirmeyen “Alim” olan Allah, doğum, ölüm vs. kaderi bilir. Âlemdaki nizama dikkat çeken, hayatın ve yaratılışın hikmetine değinen Şair-mütefekkiye göre ölüm kaçınılmazdır insan fanidir.⁷

Onun “Vardar” adlı eseri, vatan sevgisinin en yoğun işlendiği eserdir. Sadece vatana dair sevgi ve bağlılığı değil aynı zamanda Allah’a olan sevgi ve bağlılığın ifadesi olan bu eserde şairin, vatani sevmesini sağlayan nedenin Allah’a duyulan iman ve sevgi olduğu anlaşılır. İmani duygu ve düşüncesini tabiatı

4 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 25.

5 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 148.

6 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 63.

7 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 13.

alımlamasında yansıtan Şair, Allah'ın varlığını-birliğini, tabiatın nizamı ve güzellikleriyle idrak ederek izah eder. Örneğin; “Kâ'inâtın aynası değil misin gel de bak”⁸ ve “Bir nakş-ı bedî'i bî-nazîrin Nakkâşına etmeyim mi îmân”⁹ mısraları bu idrakin ve izahın göstergesidir. Allah'ın hem yerde fizik dünyada (gök, dağ, derede vs.) hem de metafizik dünyada (kafa, mantık, can ve gönülde vs.) olduğunu düşünen şaire göre Allah, hem âlemde hem de vicdanda hüküm süren bir varlıktır.¹⁰ “Cümle esmânın özü” olarak ifade ettiği “sığınılacak, yardım dilenilecek” Allah, tüm hacetlerin gidericisidir. Hristiyan Avrupa'nın bir parçasında yaşadığının farkında olan Şair, “Tevhîdi yurdunda ezsın mi teslîs?” tevhidi düşüncenin önemine değinir.¹¹

“Perverdigâr/yetiştiren, Hallâk, Hâlık-ı Mübdi, Hâlık-ı Ekrem, Kirdgâr/faal, Settâr/örten, Gaffâr, Afüvv, Şefi ve Kitâb-ı Hudâ” isim ve sıfatlarını kullandığı “Yine Vatan İçin” adlı eserde Şair, yaratıcı Allah ile yaratılan tabiat arasında bağ kurar. Varlığın boşuna yaratılmadığını söyleyen Şair'e göre tabiat bir nakış, Allah ise nakkaştır. Bu nakışın her cüzü Allah'ın bir nişanesidir. Nitekim “Her habbesi her kubbesi bir âyet-i vahdet” dizesi, Allah'ın birliğinin nizamî delaletini gösterir. Şiirlerinde dinî veya tasavvufi muhtevalar bulunduran Fettah Efendi'ye göre gerçek Yar Allah, hakiki mekân/yer ise dergâhtır. Ölüm bir gerçeklik ve insan fanidir. Fani dünyada tek dayanak ve hakiki varlık, Allah'tır.¹² Tito yönetimi zamanında hapis hayatı da yaşayan Şair, hem kendi yaşadığı zorluğu hem de vatanın işgale ve dine/İslam'a yönelik

8 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 14.

9 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 25.

10 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 43.

11 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 36.

12 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2021), 52.

düşmanlık için İhsan ve Kerem olan Allah'a sığınarak zorlukların hafifletilmesi ve düşmanların kahredilmesi için duada bulunur.

“Vardar” ve “Yine Vatan İçin” eserleriyle benzerlik arz eden “Ey Yurdum: Bir Vatanın Feryadı” eserinde; geçmişteki görkemli yıllarında farkında biri olarak genelde İslam dünyasının özelde Balkanların içinde bulunduğu dağılmışlığı, zayıflığı çaresizliği dile getirir. Tek dayanak ve tek hakikat olan Allah, Şair’de umudun adıdır. Geçmişte minarelerden yükselen “Allah’u Ekber” sesleri, vatan ve dinin/İslam’ın manevi atmosferini sağlayan unsurken mihrap ve minberler Allah’ın varlığının ve birliğinin göstergesidir. Eğer minarelerden Allahu Ekber sesleri yükselmez ise vatan hem gücünü hem de maneviyatını kaybeder. Şair, hem bireyin ve toplumun kurtuluşunun hem de İslam ümmetinin dirilişinin yeniden Allah’a yönelmekle olduğunu iddia eder. Onda vatan duygusu ile dinî inanış birliktelik içerir. İbadete dayalı İslami değerler içeren güçlü bir kimlik vurgusu söz konusudur. Kitaba da adını veren “Ey Yurdum” adlı şiirde, vatanın tahrip (İslam mimarisinin) edilmesine, terk edilmesine ve ümmetin hâline üzüntüsünü dile getirir. Bu üzüntüyü, “İlahî”, “Ya Rab” diyerek Allah’a yakarıştta bulunarak hafifletmeye çalışır. Bahar, onda yeniden dirilmedir. Tıpı doğa, baharda nasıl canlanıyorsa vatanın ve milletin ruhunda da yeniden dirilme umudu ve duygusu içindedir. Zira ona göre Allah’a (hakkiyla) inanan bir milletin yeniden dirilmesi veya yükselmesi adil bir haktır. “Evet, Hakk’a tapan bir millete lütfeylemek bir hak” dizesiyle Allah’a (hakkiyla) inanan bir milletin yeniden yükselmesinin adil bir hak olduğunu vurgular. “Sahte Yurtsever” şiirinde ise yeni nizama ve ahlaka uyum sağlamak adına benliğinden, şahsiyetinden ve kimliğinden vazgeçen sahte vatanseverleri sert bir dille eleştirir.¹³

13 Raşit Koç, “Abdül Fettah Rauf’un ‘Ey Yurdum’ Şiir Kitabından Hareketle Şairin Düşünce Dünyasına Dair Bir Değerlendirme”, *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları*, 7, (2025): 27.

Fettah Efendi, içinde yaşadığı (Müslüman) toplumun mayasının yaşarken de ölürlen de tevhid inancıyla yoğrulduğunun farkında biridir. “Hani ecdâdımı âgûşuna çekmiş şu makberler, Hani âfâkı Hakk’ın vasfını pür-neşve ezberler” dizesi bu farkındalığı ifade eder. İnanç heyecanı ve coşkusu içeren ilahiler ve Kur’an’ı yaşatan hafızlar, İslam inancının vatanda yaşamasını ve hissedilmesini sağlarlar. -Döneminde yaşadığı- Tito rejiminin dayattığı “inançsız toplum” idealinin umudunu kıramadığı Şair’e göre Allah’ın nuru, sönmeyecek ve tecelli ederek âlem aydınlanacak ve çaresizlikler son erecektir. Şairin “umut, hüzn, keder, çaresizlik ve yakarış vb.” duyguların ifade edilmesinde merkezi rol oynayan “Allah” kavramı, milletin yaşayışında ve vatan hafızasındaki manevi zenginliğin göstergesidir. Müslümanca düşünmeyi ve yaşamayı ihmal etmeyen Şair’de din/İslam, bir hafızadır. Bu hafıza -Allah’ın lütfuyla- tekrar zuhur edecek ve vatan yeniden dirilecektir.¹⁴

Şiirlerinde (Allah’a) derin bir inanç, teslimiyet ve aşk temaları bulunan Fettah Efendi, “Zulmetten Nûra” eserinde de Allah’a olan inanç mevzu edinilir. Cezayir’in bağımsızlık kahramanı olan Cemile Buhayrad için yazdığı “Cezâ’ir’e ve Onun Dişi Arslanı Cemile’ye” adlı şiirinde şair, şiiri Allah (cc) yolunda cehdeden bir insanın azmini “takdis etme” vesilesi olarak görür.¹⁵ Allah inancının en aşikâr vurgulandığı şiir olan, “Allah Deyince” adlı şiirde tasavvufî derinlikle “Allah” adının anılmasının, insan ruhunda ve kâinatta makes bulduğunu anlatır. Allahsız bir hayat, hem bireysel hem de toplumsal ölçekte çürüme veya bozulma doğurur. “*Allâh’tan özge kim görünür çeşm-i şâkire*” mısrasıyla Allah’tan başka ilah olmadığını söyleyen Şair’e göre Allah’ı zikretmek, heyecan yarattığı kalplerde hidayet güneşini doğurur. Tanrı’nın

14 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, 13-14.

15 Ertuğrul Karakuş, “Üsküplü Şâir Abdülfettah Rauf’un “Söztöre”si Üzerine”, *Abdülfettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı* içinde, ed. Sevba Abdula, (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 108.

nuru, insan ruhunu sarararak huzur ve aşk oluşturur. Âlemdeki her şey, bu zikre katılır. Allah denildiğinde gözler parıldar, ufka yükselir. Şiirde doğa, yıldızlar, rüzgarlar, ağaçlar birer zâkirdir. Tevhid inancının güçlü bir ifadesi olarak Allah'ı anmanın insanı dünyevi olandan ilahi olana taşıdığını dile getirir. “Susma Cilâ Kalbe Gerek” şiirinde “Cân ile Allâh diyerek Parlasın îmânla yürek” dizeleri Allah'ı anmanın imanı parlattığını göstermektedir. “Zikr-i Hudâ aşka direk Susma cilâ kalbe gerek” dizesi ise Allah'ı zikretmenin aşka götüren bir yol olduğunu belirtir.

“Sana Layık Mı?” adlı şiirde “Bir dîn ki ola hıfz-ı ilâhîyle mü'eyyed Dünyâ da yıkılsa yine düşmez o mü'ebbed” mısrasıyla hakikatin sahibi Allah'ın dinin koruyucusu olduğunu, zorluklar ve felaketler karşısında bile sarsılmayan dinin ebedi olacağını dile getiriyor. Ona göre din/İslam, kıyamete kadar sürecektir. “Şübheden Yakîne” adlı şiirin “*Kalbime fer verdin ey sevgilim dîn! Rûhuma rûh verdin cânânım yakîn!*” mısrasında ise Allah'ın kalbe nur, ruha can verdiği dile getirilir. Allah'sız hayatın boş ve anlamsız olduğuna inanan şair, aynı şiirde “Allâh'sız bu cihân bir zindân olur, Allâh'sız bu varlık perîşân olur” dizeleriyle Allah'ın varlığının, hayatın anlamı ve düzeni için hayati olduğunu belirtir. Hayatın zorlukları karşısında Allah'a teslimiyet ve tevekkülün önemini vurgulayan Şair, “*Rabb'imizdir Bizi Dil-şâd Edecek*” şiirinde “Biz de tefvîz-i umûr eyledik Allâh'ımıza” dizesi ile tüm işlerin Allah'a bırakıldığını ifade eder.¹⁶

Tabiat: İlahi Sanatın Manifestosu, Güzelliğin Kaynağı ve İnsanın Yaşam Alanı

Allah, Tabiat ve İnsan Kur'ân-ı Kerîm'de çokça zikredilmekle birlikte bu üçlü hem felsefi hem edebî metinlerde de önemli yer

16 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022), 42-48.

bulur. Hem yaratana hem de yaratılanı anlamada tefekkür alanı olan tabiat; estetik güzelliklerin tasvir edildiği ve duyguların yansıtıldığı ilahi yaratılışı izah eden bir alandır. Tabiatın bu yapısı onun edebî ve felsefi düşüncelere mevzu olmasına vesile olmuştur. Lirik, dinî/tasavvufî ve felsefî içeriğe sahip şiirlere sahip olan Fettah Efendi, Allah'ı bahis edindiği kadar tabiatı da bahis edinmiştir. Onun şiirlerinde tabiat sadece maddî-fiziki bir çevre değil Allah'ın varlığının ve kudretinin tefekkür ve temaşa edildiği felsefî ve metafiziksel bir varlık alanıdır. Onda tabiat, yalnızca estetik duyuşsal bir alan değil, aynı zamanda ahlakiliğin ve varoluşsallığın öğreticiliği olan bir alandır.

“Garami Parçalar” eserinin “Bir Güfte-i Pereştiş” şiirinde Elvâh-ı tabî’at (Tabiat levhaları-manzaraları) ifadesi, tabiatın çeşitli sahne ve görünümelerini tanımlamak için kullanılır.¹⁷ Tabiatın güzelliğini ve çeşitliliğini vurgulayan şaire göre sevgilinin (Allah) güzelliği, doğal güzelliklerden daha üstündür. Şiirsel dil kullanan Şair, “Garami Olan Parça” şiirinde “Tabî’atın seslerinden bir mûsikî hâlinde, Hafîf hafîf esip ma’sûm bir aşk çağlar bu yelde” mısralarıyla tabiatın sesleri müzik ve ritim olarak algılanır. Aşk şarkısı fısıldayan rüzgâr, tabiatın sesi ve masum bir aşkın çağrısıdır.¹⁸

Aşk, güzellik, hüzn ve sevgi vs. duyguları hayvanları (ahular), metafor/benzetme olarak kullanarak izah eder. Tabiatın önemli bir parçası olan kuş ve keklik unsurlarını kullanan Şair, aşkın, iniltinin, şevkin ve güzel sesin sembolü olarak bülbülü kullanır. Bu hayvanlara ilaveten ceylan, aslan, kelebek, güvercin ve balık gibi hayvan isimlerini de kullanır. Ceylan av-avcı ilişkisini, aslan sevgilinin güçlü bakışını, kelebek aşkın peşinden koşmayı, güvercin sevgilinin nezaketli duruşunu, deniz içindeki balık,

17 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 18.

18 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 61.

“kararsız gönlü” temsil eder. Tabiatı sadece hayvanlar âlemi olarak algılamayan Şair; geceyi, mevsimleri, ay ve yıldızları, dağları, ormanları, çiçekleri (gül, gonca, sümbül, yasemin), denizleri ve dereleri vs. unsurları kullanarak güzellik ve aşk gibi duyguları derinleştirir. Her biri tefekkür kapısı olan bu unsurlar; tabiatın çeşitliliği ile aşk ve neşeyi, huzuru, insicamı ifade eder. “*Âfâk kâğîd olsa hep eşcârda aklâm*” dizesi ile aşkın sınırsızlığı ve anlatılmazlığı tabiatın enginliği ve araçlarıyla sembolize edilir.¹⁹

“Aynı toprakta beslenir ammâ

Her gülün ayrı ayırır rengi

Aynı unsur ve aynı cismi nü mâ

Her kuşun başka başka âhengi” mısraları ile varlığın kendine özgü çeşitliliğini ifade eder.²⁰

“Na’t ve Münâcât” eserinde de tabiat, Allah’ın yaratıcılığının ve sonsuz kudretinin somut bir göstergesi olarak ele alınır. Rauf’un şiirlerinde; yeryüzü, gök yüzü, çiçekler, yeşillikler, şelaleler ve ırmaklar gibi tabiatın güzellikleri, Allah’ın rahmeti, tekbir ve tevhidinin nişanesi, akisi ise insan gönlüdür. Tabiat salt maddi olarak değil aynı zamanda duygusal bir varlık olarak algılanır. Gül bahçeleri ve bülbüller, hüznün ve aşk temalarıyla birlikte anılır. Tabiatın canlı bir varlık olarak algılandığı şiiri olan “Nefha-i Rab” başlıklı şiirde yeryüzü ve gökyüzü varlıkları, İslami ve insani olanı izhar eder.²¹ Nehir sukut bulunan bir mabet, ağaçlar refref veya minare, çiğ taneleri zümrüt, güneşin nuru altın işlemeler ile sembolleştirilmiştir. Rüzgâr esansın membaı, sular şair, kuşlar feryat eden âşıklar, gökler yıldızlarla aydınlanmış şehirdir.²²

19 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 15.

20 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 154.

21 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 25.

22 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 97-100.

“Hayretle kıl nezâret âsâr-ı Kirdigâr’ı Âfâk-ı berterînde ezhâr-ı nesterînde Her şey’de tâb-ı cânân her şey’de feyz-i Bâr” dizele-riyle hayranlık içeren Allah’ın eserlerine nazar etmek ve âlemde O’nun feyzini müşahade etmeyi teşvik eder. Onun anlatımında canlılık, döngüsellik ve süreklilik barındıran tabiat, insan hayatına göre uzun ömürlüdür.²³ Süleyman Çelebi’nin “Mevlid” eserinin Balkanlardaki tesiri bilindik bir gerçekliktir. Bu tesirin bulunduğu Fettah Efendi, Hz. Muhammed’in doğumu olan Mevlid gecesinde, nurların ufuklara yayıldığını, gökyüzünü süsleyen ay ile yıldızların doğanın coşkusu yansıttığını söyler. Hz. Muhammed’in yüzü; güneş gibi parlak, kokusu ise bahar çiçekleri gibi latif olarak tasvir edilir ve saçının rengi ise ezeli geceye benzetilir.²⁴ “Garâmî Parçalar” eserinde olduğu gibi bu eserde de tabiat tasvirleri, insanın halet-i ruhiyesini yansıtmak veya duygularını pekiştirmek için kullanılır. Madde veya konu olmaksızın çok tevhidin ve insanın manevi dünyası olan tabiat; Allah’ın gücü ve yaratıcılığını, Peygamber’e duyulan sevgiyi, insanoğlunun duygusal ve ruhsal hâllerini ifade etmek için kullanılır.

Vardar Nehri ve çevresindeki dağ, ova, ağaç ve çiçekler vs. doğa unsurlarının konu edinildiği “Vardar” adlı şiir kitabında tabiat önemli bir yer tutar. Vardar Nehri; insan gibi “coşkulu, hüznülü, göz yaşı kadar temiz, ferahlatıcı, hayalleri olan” varlık gibi tasvir edilir. Bir nehir olmaktan çıkan, adeta tarihin hafızası, milletin ruhu ve tarihin bir tanığı olan Vardar Nehri; yiğitlerin meclis kurduğu, şehitlerin şafaklandığı ve geçmişin destanlarının sesinden dinlendiği bir nehir olarak ifade edilir. Tabiatı mevsimlerle özdeşleştiren Şair, ilkbaharı “zevkin ve emelin” âlemi olarak nitelendirir. “Tasvîr-i Bahâr, İlkbahâr, Bahâr, Nerez’de Vardar Karşısında Bahâr” şiirleriyle çiçeklerin açması ve kuşların ötmesi ile doğanın canlanmasına işaret eder. Hüznü

23 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 19.

24 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 83.

sonbahar ile eşleştiren Şair, “Hazân” ve “Sonbahâr” şiirlerinde yaprakların solması, dökülmesi, sonbaharın hüznünlü atmosferini temsil eder. Tabiatı madde dünyası değil aynı zamanda canlılık dünyası olarak gören Şair, tabiat ile insan ruhu arasında bağ kurar. Kapalı veya sisli hava, gönlün kapanmasıyla ve ümitsizlikle benzer görülür. Canlı temsil edilen tabiat; gençliği, sönük veya solmuş tasvir edilen doğa ise yaşlılığı temsil eder. Onun şiirlerinde güzellik ve canlılığın ilham kaynağı olan tabiat, insanın duygusal dünyasının bir yansımasıdır. Tabiatı tema edinen Şair, Allah’a, hayata ve insana dair duygu ve düşüncelerini ifade eder.

Çok güzel bir coğrafyada (Üsküp-Balkanlar) yaşayan Rauf Efendi nazarında canlılık taşıyan doğa-tabiat, onun hem Müslümanlığını (imanını) hem de Türklüğünü (milletine ve vatana dair duygusunu) izah ettiği bir unsurdur. “Yine Vatan İçin” adlı şiirinde gül ve çimen diyarı, meyve bahçesi olarak tanımladığı, Vodna Dağı, Şirin Çayır ve Vardar Nehri ile muazzam bir güzellik olan Üsküp şehrinde sonraları -uğradığı işgali kastederek- bu güzelliğin yerini dikenler ve baykuş sesleri almıştır. “Vardar” şiirinde olduğu gibi bu eserde de bahar canlılığı ve neşeyi, sonbahar ise solmuşluğu ve hüznü anlatır. Eserde değinilen gökyüzü, bitki ve hayvanlar, ırmaklar, dereler ve şelaleler; huzuru, hüznü, akışı ve letafeti ifade eder. Osmanlı’nın terk edişiyile viran hâle düşen vatan baykuşların öttüğü bahçelerle ve solmuş güllerle dolmuştur. Çağlayan şelaleler veya yağmur damlaları, acının ifadesi olan gözyaşlarıdır. Tabiat, onda bir ilham kaynağıdır. Dereler şarkı söyler, ormandaki kuşların sesi ve rüzgârın soluğu şairin duygularını harekete geçiren ve şiir yazmasına vesile olan unsurlardır. Onda doğanın güzelliği ve ahengi, ilahi yaratılışın bir yansımasıdır ve Allah’a olan hayranlığını pekiştirir.

Tabiat, sadece Balkan coğrafyasının somut bir parçası değil şairin iç dünyasını ve vatan sevgisini de yansıtır. Diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de hüznü, aşk, feryat ve şikâyetin temsili

olan bülbüle yer veren Fettah Efendi, “Şehîde-i Şedâ'id-i Üskü-b'üm İçin” adlı şiirde Osmanlı'nın terkinden sonra -Yıldırım'ın mirası olan Üsküp'e dair- içinde bulunduğu ruh hâlini “Sen kimlere kaldın bugün eyvâh yanarım ben” mısrası ile ifade eder. Bülbüllerin inlediğini ya da onların yerine -uğursuzluğun temsili olan- baykuşların öttüğünü söyleyen Şair, “Hacende domuzlar güveyi ey cici Üsküb” mısrasıyla “domuz” ifadesiyle Üsküp'ün düşman elinde bulunmasının üzünlüğünü ve kızgınlığını yansıtır. Bülbülün yerini baykuş alırken güllerin yerini diken almıştır.²⁵ Yine “Hicrân-ı Vatan Hummâsı İçinde” adlı şiirinde tehdit altında ve viran olan vatanda baykuşların öttüğünü, “mazlum ırkın yaylağına” binlerce kurdun üşüştüğünü metaforik biçimde anlatır.²⁶

Yurdum İçin adlı eserinde tabiat (yeryüzü-toprak), baharla canlanır otlar ve yapraklar yeşerir. Tabiattaki bu canlanmanın muadili olarak ruhta da canlanmayı ümit eder. Eserin muhtevasının en yoğun olarak karşılık bulduğu şiir olan “Güzel Yurdum” şiirinde, baktığı yerlerde hüznün, her duyduğu seste bir âh!, her seyrettiği manzarada bir kalp kırıklığı görerek içinde yaşadığı hüznü doğaya da yansıtır.²⁷ Yurdun çiçekleri yaşlı yüz rengini almış, suları şehka-i hicrân ile çağlamış ve dağları türbeler gibi kederlenmiştir. Yurdun karanlık ve kimsesizliğini baykuşun hicranlı feryadıyla ve kendi yurdunda garip kalmış zavallı bir ümmetin yâdını acı tablo içinde ifade eden Fettah Efendi, bülbüllerin mersiye okuduğu ve lalelerin, sümbüllerin düşmana eğlence yeri olduğu bir vatan tasviri yapar.²⁸ Bu eserde menfi kişileri ve

25 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 18-20.

26 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 25.

27 Nazim, *Üsküplü Abdülfettah Rauf'un Şiirlerinde Balkan Tarihi, Coğrafyası ve Kültürü*, 41.

28 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 16-17.

vatana dair yaşanan olumsuzlukları baykuş^{29**} (uğursuzluk-acı, hüznün, keder), kurbağa (menfaatçi), yılan (gaddar), domuz (dine karşı saygısız), solucan (alçak), tavşan (korkak), ejder (acımasız), köpek müspet kişiler ve durumlar ise bülbül (neşe), kuş (özgür), aslan (yiğit), kartal (yüksek şahsiyet), kuzu (masum) gibi hayvanları kullanarak anlatır. Doğal unsurları kullanarak İslami, insani ve millî bir bakışla dünya tasavvuru ortaya koyan Şair, coğrafyanın tabii güzelliğine hayranlığını dile getirirken bu topraklardan Türk/Müslüman kimliğinin silinmesine üzüdür.³⁰

Âlemin ve varlıkların yaratılışı sorgulanan “Zulmetten Nûra” adlı eserde; yeryüzünü “hâk”, gökyüzünü “eflâk” ve mamur yerleri “âbâdî” olarak gördükten sonra hilkat ve san’at arasında bağ kurar. Tevhid düşüncesini ve yaratıcıyı esas alan Fettah Efendi, dünyayı, insanı, hayatı, nizamı ve varoluşu anlamlandırmak ister. Fıtratı ihmal etmeyen Şair, fıtratta coşku olduğu inancıyla insanın doğuştan getirdiği eğilimleri, duygusal potansiyelleri ve içsel özellikleri dikkate alır. İnsan fıtratını müspet gören, hem kendisi hem de vatani kötü günler yaşayan Şair, (insan) fıtratına sığınarak, hayata pozitif bakar. İnsan doğası ile tabiatın doğası arasında paralellik kuran Fettah Efendi, Tabiatın haricî dünyası ile insanın manevi dünyasını kesiştirir. Eserinde kullandığı âlemin yaratılışını mevzu edinen “hilkat” kavramı ile ve insanın doğuştan özelliklerini ifade eden “fıtrat” kavramı; harici dünya (tabiat) ve ile insanın iç dünyasını (fıtrat) birlikte ele alır. Kitabın

29 Her ne kadar Türk Edebiyatında “baykuş” genelde olumsuzluk sembolü olsa da şair “Ey Yurdum” şiirinde olduğu gibi olumlu anlamlar da yükler. “Sanki bülbülle-ri bîgâne dilinden ötüyor, Bize baykuşları hem-dem oluyor leyl ü nehâr” Rauf, *Ey Yurdum*, 33 dizesinde dert ortağı bir yoldaş “Vîrânede yurdum diye baykuş gibi öttüm, Millet diyerek cismimi zindânda çürüttüm” Rauf, *Ey Yurdum*, 19 dizesinde yurdu için ağıt yakan hüznü ve kederli bir dertliyi temsil eder.

30 Mehmet Güneş, “Abdül Fettah Rauf’un Şiirlerinde Rumeli’nin Tabii Güzelliğine Övgü Kaybolan Değerlere Ağıt”, *Abdül Fettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı içinde*, ed. Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 245-259.

ismiyle ve içeriğiyle bağlı olarak bu eserde olumsuzluğun temsili hayvanlar daha çok kullanılmıştır. Yaşanan durumlara dair olumsuzlukları ve olumsuz insan karakterlerini, düşmanlıkları veya zaafıları metaforik olarak anlatmak için hayvanlardan (it-köpek, kedi, tavus, tavşan, ördek, eşek, kurbağa, sırtlan, yılan, kaplan) faydalanılır. Bu eserde olumluluğu ifade eden hayvanlar (aslan, kuş, bülbül) ise çok az sayıda kullanılmıştır.

Akıl ve Vicdan Varlığı İnsan: Emanetçi ve İmtihan Yolcusu

Fettah Efendi'nin eserlerinde tabiatta merkezi bir varlık olan insan; varoluş, duygu ve değer anlamıdır. Neşe, üzüntü, aşk, hasret vd. karmaşık duygularla güzellik, ahlakilik gibi değerlerle ifade edilen fani bir varlık olan insanın Allah ile olan ilişkisi ele alınır. Hem insan hem de tabiat, aşk eseridir. “Garâmî Parçalar” eserinde insanın güzelliği, dünyevi değil ilahi kaynaklıdır. Sufi nazarla insana ve tabiata bakan Şair’de aşk, insanın en temel duygularından biri olarak görülürken, acı ve hayal kırıklıkları da yaşamın kaçınılmaz bir parçasıdır. Âlemdeki her şeyin bir aşk eseri olduğu ve insanın yaratıcılığıyla bu düzeni anlamlandırabileceği vurgulanmaktadır. Beşeri/tensellikten uzak ontolojik bir bağ olan aşk, yaratıcı ile yaratılan arasındaki en temel ilişki biçimidir. “Allah ile mahluk arasındaki zabıta” olarak görülen aşk, faniliği anlamlı kılan nizam kurucusudur. Aşk insan hayatında hem yıkıcı hem de etkilere sahiptir.

Tabiat ile insan arasında benzerlik kuran Fettah Efendi’ye göre insanın tabiattan ayrı özgün yönleri vardır ve insan, hem dünyevi hem de uhrevi güzellikleri birlikte barındırır. Hayat ve ölüm sarkacındaki ve iyi, doğru ve güzel düzlemindeki insan; büyük potansiyele sahiptir.³¹ İnsanın “aşk, hüzn ve zekâ vb.” duyguları

31 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 80-81.

barındıran karmaşık bir varlık olarak tanımlandığı “Bir Güzele Bir Gazel” adlı şiirinde insan, hem yüce duygulara sahip varlık hem de hüznün ve çaresizlik varlığı olarak tanımlanır.³² Kur’ân-ı Kerîm’deki “biz insanı erkek ve kadından yarattık” ayetine atıfla “Erkek ve Kadın” adlı şiirini yazan Şair’in dünyasında; birbirini tamamlayan kadın ve erkek, sosyal ve duygusal olarak birbirlerine muhtaçtır. Kadınsız bir dünya eksik kalırken, güzelliğe sahip kadın ona âşık olan erkeğe destek ve ilham kaynağıdır. “Ey erkek sev ve sar kadına vurma/Ey kadın saygı say erkeği kırma” diyen Fettah Efendi, kadın-erkek birlikteliğinin devamı için karşılıklı sevgi ve saygıyı esas olarak görür.³³

“Na’t ve Münâcât” eserinde insanı fani bir varlık ve dünyayı geçici bir durak olarak gören Fettah Efendi, “Garâmî Parçalar” eserinde olduğu gibi (bkz. 47, 48, 54, 81, 85, 100, 181) mezarlara (makber) çok sık vurguda bulunur (bkz. 20, 38-39, 68, 110-111, 114, 181). Allah tarafından yaratılan insanın yaratılışında derin hikmetler vardır. İnsan, varoluşun sırlarını ve hayatın anlamını sorgulayan bir varlık olmasına rağmen Yaratıcı’nın sırlarını tam olarak idrak edemez.³⁴ Madde ve ruh varlığı olarak görülen insan; akıl, vicdan ve dil varlığı olduğu gibi dünyaya ve nefesine düşkün gaflet varlığıdır. Onun düşünce âleminde insan; tabiatla mündemiç, Allah’a yönelişiyle derinleşen, akıl, vicdan ve estetikle donatılmış bir varlıktır. Hem faniliğin hem de aşkınlığın merkezi olan insanın Allah ile olan ilişkisini “iman, ibadet ve zikir” gibi kavramlarla ele alan Şair’e göre, fani dünya hayatının amelleri ahirette karşılık bulacaktır.³⁵ “Beşer” kavramını kullanarak cinsiyet ayırımına dayalı bir dil inşa etmeyen Fettah Efendi’de erkek egemen bakış söz konusu değildir,

32 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 28-30.

33 Abdülfettah Rauf, *Garâmî Parçalar*, 42-43.

34 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, 23.

35 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, 30.

“Vardar” adlı şiir, Vardar Nehri başta olmak üzere mekânı ve coğrafyayı mevzu edinse de insan’ı da konu alır. Fettah Efendi, yeme-içme özelliğine sahip olmayı insanın ve hayvanın ortak noktası olarak görür. Dünya cehenneminin hemhâlları olan nâ-dân/cahil kimselerle arkadaş olunmaması gerektiğini söyleyen Şair-Mütefekkir, erdemli insanların ve irfanın değerini ancak aynı erdem ve irfan sahibi kişilerin anlayabileceğini iddia eder.³⁶ “Ey insân şeklinde gezen buzağı!”³⁷ dizesiyle ahlaki ve dini değerlerden uzaklaşmış insanları eleştiren Şair, bazı dostların yı-lan gibi olduğunu iddia eder.³⁸ Şiirlerinin en uzunlarından biri olan “İstanbul” şiirinde insan yetiştiren bir ocak olarak görülen İstanbul’un insanla derin bağını, bu bağı kuran insanların inanç-larını, kahramanlıklarını ele alır.³⁹

Çocuk ve ihtiyar ikilisi üzerinden insanın, oyun ve neşe arayışı içinde olduğunu yaşlılıkta sadece tek ve kimsesiz kalan yaşlının kendisinin oyuncak olarak kaldığını ifade eder. İnsanı ölümle birlikte anan Şaire göre insan, dünyaya bir çocuk gibi gelir ve her dönemde farklı oyuncaklarla oyalanır, ancak yaşlandığın-da yalnız kalır ve hatıralarına sığınır. Ölüm zengini de fakiri de bulur, kaçınılmayan sonudur. İnsanın akıbeti kara topraktır. Bu dünya, ebedî dünyaya geçiş güzergahıdır.⁴⁰ Bilginin tek başına yetersiz olduğunu irfanın da gerekli olduğunu düşünen Şair, ir-fansız bilgi sahibinin savrulduğunu iddia eder. Hakikati görmek isteyen kişi, güneş ile zerreyi ayırmamalı, gönül acısı olsa da hakkı duymaya hazır olmalı ve çağın gafletine rağmen yeniden diriliş ümidi taşımalıdır.

36 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 67.

37 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 34.

38 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 66.

39 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 26-38.

40 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 95.

Güzelliklerin kaynağının Allah'ın "cemil" sıfatı olduğunu bilmesi gereken insan, kibirden uzak durarak her türlü ilahi tecelliği fark etmeli ve kalbine yüklenen acıları sabırla taşımalıdır. Ne servet ne de zevk sonsuzdur; gerçek hakikat, mezar taşlarındaki garip hikâyeler ve insanın en nihayetinde Allah'a kul, onun öz yâri olduğunu bilmesindedir. Mal ve makam peşinde koşan kişi, yalan ve rüyaya saparak ahlaki çöküşe sürüklenir. Gaflet içine düşen kişi menfaatlerinin peşinde koşarken hak yolcusu kişiyi zindanlar bile korkutamaz.⁴¹ İnsanın ölümle olan ilişkisinin varoluşsal derinliğin göstergesi gören şairdeki mezarlık ve makber vurgusu, ölümün yalnızca fiziksel bir son değil, aynı zamanda hakikate geçiş ve metafizik bir başlangıçtır. Doğum ve ölümle anılan kadere maruz olan insan, her daim bir şeylere muhtaçtır. İnsana dünyaya neden geldiği sorulmadığı gibi giderken de fikrinin ne olduğu sorulmaz. Boş hayallere dalan insan, kendini -zamanını uygunsuz mekanlarda sarf etmesinden- kalbindeki imanla kurtarır.

Düşüncesiz bir mutluluk sunan gençliğin karşısında kararsız ve hüznü ihtiyarlık var. Gençliğinde aşk ve heyecan içinde olan insan; verdiği her nefesin ölüme yaklaşma olduğunu gençliğin emel çağı, yaşlılığın ise harap bir hâl olduğunu bilmeli, hayatın sıkıntılarına karşı Eyyüb sabrı kuşanmalıdır. Güzelliklerin kaynağının Allah'ın cemil sıfatı olduğunu bilmeli, kibirden uzak durarak her türlü ilahi tecelliği fark etmeli ve kalbine yüklenen acıları sabırla taşımalıdır. Ne servet ne de zevk sonsuzdur; gerçek hakikat, mezar taşlarındaki garip hikâyeler ve insanın nihayetinde Allah'a kul olduğunu bilmesindedir.⁴² İnsan emanete sahip çıkmalı, heves ve şehvetin peşinden sürüklenmeden doğru yola ulaşmak için çaba göstermelidir. Kur'an'a boyun eğmek hem ebedi feyzin hem de güzel akıbetin kapısını aralar. Çünkü Kur'an;

41 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 102, 118.

42 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 163.

zalime karşı dehşet, mazluma ise rehberdir. Dünya karanlığında gönlüne sığınacak yer arayan insan, bazen yeisle seraba yenilse de asıl kudret, Allah’a olan bağlılık ve ahlaki direnişidir.⁴³

“Yine Vatan İçin” eserinde şairin, vatanına olan sevgisi ve ülkenin mevcut durumuna karşı hissettiği üzüntü ve çaresizlik dile getirilmektedir. Bu eserin insanla doğrudan ilgili şiiri olan -aynı adlı- “İnsan” şiirinde adeta ölümü inkâr ederek ve mal ve mülk peşinde koşarak dünya hırslarına kapılan insan konu edilir. “Yine bir hiss-i şeytânî taşır insân” ifadesi ile nefساني dürtüleri olan insana dikkat çeker. “İntisâbım Var!” şiirinde örnek verildiği gibi insanın Kur’an ve Hz. Muhammed (asm) ile bir bağ kurarak şahsiyet inşa etmesi önerilir.⁴⁴ “Arkadaş!” şiirinde ise insana vatan, din ve hak gibi idealler uğruna fedakârlık yapma ve mücadele etme vazifesi verilir. İnsan; manevi arayışlar ve değerleri uğruna mücadele etmesi gereken bir varlık olarak ifade edilir.⁴⁵ Bu eserin diğer şiirlerinde sevinç, hicran, elem ve kulluk vb. temalarla insan manevi olarak inşa edilir. Kadın-erkek rollerinin toplumsal öneminin farkında olan Fettah Efendi, kadın-erkek ilişkisini dinî değerlerle ilişkili olarak ele alır.

“Ey Yurdum” eserinde Fransız işgalinden kurtulan Cezayir için “Fransızlara” adında bir şiir yazan Fettah Efendi, insana ve millete dair şeyler yazmıştır. Şiirde nefساني arzuların peşinde olan insanın kendi sarayını, zulümle yıktığı yuvaların üzerine inşa ettiği ifade edilmiştir. Böylesi bir düzende kalpler ve beyinler de dev (dönemin idaresi) tarafından lokma gibi yutulmuş, gözlerin ferî söndürülmüştür. (Tito) Döneminde “zulüm, baskı ve iftira” ırfan sayılmış, medeniyetin kanlı yüzü sorgulanmamıştır. Bir avuç güçlüye kul olan insan ve millet, zillet içinde kalmıştır.

43 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 98-99.

44 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 49-50.

45 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 69-72

Kitleler sürüleştirilmiş, sindirilmiş ve ocaklar söndürülmüştür. Sahte nizamlardan doğacak anarşinin ardından, bir gün kurultuşun tüm âlemi saracağına dair umut canlı tutulmaktadır.⁴⁶ Sonu toprak olan hayat, kaybolmuş ve unutulmuş bir izden ibaret kalmıştır. Fani hayatta boş emellerin peşinden sürüklenen, şan ve ikbal uğruna riyakârlığı ve çirkinlikleri meşru gören insanoğlu, kendilerini azgınlığa sevk eden medeniyeti secdegâh bellemiştir.⁴⁷

Dini, insanın manevi yükselişin kaynağı gören Şair'e göre merhamet ve adalet, sadece dinde vardır. Ona göre mevcut medeniyet; dünyevi olduğu için hukuksuz, merhametsiz ve adaletsizdir. Zira bu medeniyetin toplumu; şehvet ve maddi temelli olduğu için ruhsuz ve maneviyatsız bozuk bir toplumdur.⁴⁸ Hayatında şehvi ve fani olanlar için zahmet çeken insanın, Hak adına eziyetten çekindiğini söyleyen Şair'e göre insanlar, acılarına empati duyarak yoksul ve yetimlere karşı sevgi ve şefkat gösterir. Zavallı bir varlık olan insan, kâinatı bir "meyhane" gibi görüp, "sarhoşluk içinde hakikate ulaşmaya çalışır."⁴⁹ Diğerlerinde olduğu gibi bu eserinde de kadın-erkek ve çocukların rollerine değinen Fetah Efendi, millî değerlere aykırı olan ve değişen kadın-erkek davranışlarını eleştirir.

"Zulmetten Nura" eserinde insan, "isyankâr" olarak tanımlanır. Ahlakın ölçü olmaktan çıktığı merhametsiz ve gayri ahlaki dünyada kılavuzsuz ve yolsuz kalan insan, karanlıkta kaybolur. Değerlerini kaybeden taş yürekli insanlar, aç ve acılı insanlara duyarsız kalırlar.⁵⁰ İnsan, yaratılışının ve varoluşunun anlamı

46 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 107-109.

47 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 57-59.

48 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 68-69.

49 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 99, 103.

50 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 55, 158.

üzerinde düşünerek, Allah’a yönelmenin önemini kavramalıdır. Allahsız bir dünya, kalbi huzur bulmayan insanın perişan olmasına yol açar. Aslan ile gücü sembolize eden Fettah Efendi, kadını da aslan sembolüyle anlatıp “her türün kendi cinsini doğurması” yasasınca güçlü kadınların güçlü çocuklar doğuracağını böylelikle toplumun güçlü ve sağlıklı olacağını ifade eder.⁵¹

Geçmişin acılarının unutulması ve geleceğe umutla bakılması gerektiği vurgulayan Fettah Efendi’ye göre İslam, kadınları zilletten kurtararak insanlığın kurtuluşuna katkı sağlar. Saray olan evinin padişahı anne/kadın; İslam’ın geleceği ve toplumu şekillendirir. Kadınların namus, şeref ve haya gibi değerlerden sapmasının, toplumu fesad edeceğini düşünen Fettah Efendi, kadın-erkek arasındaki mesafesizliğin zarafeti öldüreceğini düşünür.⁵² Kadın ve erkek arasındaki ilişkinin bozulduğunu, her iki statüde de bozulmalar olduğunu iddia eder.

İnsanı anlamdan ve hakikatten uzaklaştıran seküler uygarlığa eleştiriler getiren Rauf Efendi’ye gören modern insan; maddiyat, şehvet ve güç peşinde koşarken fitratından uzaklaşarak Allah’ı unuttur, tabiatı yaşamaktan daha çok onu tüketir. Çözüm; Allah’a yönelmek, tabiata saygı duymak ve ahlaki şahsiyeti yenisinden inşa etmektir. Bu eleştiriler ve çözümler; sadece şairin lirik arzusu değil aynı zamanda bir İslam mütefekkirinin entelektüel teklifidir. Modernleşmeyle gelen ahlaki çöküşe karşı geleneksel-İslami bir ahlak teklif eder.

51 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 99, 103

52 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 147.

SONUÇ

Şiirlerinin ağırlık merkezi Allah, tabiat ve insan olan Fettah Efendi'nin eserlerinde Allah-tabiat-insan düzlemi sıkı bir örgüdür. Bu üçlü varoluşsal nizam, felsefi ve tasavvufi bütünlük içinde ele alınır. Her üç unsur, birbirini tamamlayan bir yapı oluştursa da esas olan sonsuz ve mükemmel varlık Allah'tır. Bu örgünün imamesi Allah'tır. Hem ilim hem irfan geleneğinden beslenmiş olan şairin dünyasında bu temaların olması doğaldır. Fettah Efendi'nin düşüncesinde; varlığın mutlak kaynağı ve kâinatın yaratıcısı olan Allah, nizamın ve estetik uyumun failidir. Her şeyin anlamını belirler ve kalbe yakın olan bir sığınaktır. Tabiat ise Allah'ın kudretinin bir yansımasıdır. İnsan, maddi cihetiyle tabiata bağlı manevi yönüyle Allah'a yönelen bir varlıktır. İnsanın estetik ve manevi duygularını besleyen, hem yeniden dirilmeyi hem faniliği anımsatan tabiat insanın hem düşünme hem de amel yurduudur. Dünya hayatının ve insanın geçiciliğini hatırlan tabiat, Allah'ın sonsuzluğunu ve mükemmelliğini anlamayı sağlayan bir remizdir. İnsanın Allah'a yönelmesini sağlayan tabiat, amaç değil araçtır. Allah'a yönelik yakarışları ve teslimiyetiyle, varoluşunun anlamını arayan insan, aşkla hem ruhsal derinliğe hem de varoluşsal anlam arayışına yönelir.

Aşk, teslimiyet, mücadele, fıtrat ve kader gibi kavramlarla birbirine bağlanan üçü düzlemde (Allah-Tabiat-İnsan) Allah, mutlak yaratıcı ve anlam verici olandır. Tabiat, mânânın resmedildiği ilahi tuvalken insan; ressama bakan ve ona hayran olan bir muhatap ve resmin ana figürüdür. Vatanın güzelliği veya geçiciliği gibi temalar için bir araç olarak kullanılan tabiat, şahit olunan fiziksel bir varlık alanı olarak hem insanı hem de Allah'ı anlayabileceğimiz metafiziksel bir vasattır/medium. Güzelliği ve çeşitliliği ile Allah'ın cemal sıfatının yansımasıdır. Fakat Allah'a göre nakıs olan tabiat, insana göre daha az nakıs bir varlıktır. Zaafları olan hem insan hem de tabiat, Allah'a ihtiyacı olan varoluşsal

düzlemlerdir. Tevhidi düşünceye sıkı bir biçimde bağlı olan Fettah Efendi'de Tabiat, Allah'ın yaratıcı kudretinin somut bir tezahürüdür.

İnsanın sadece fiziki ihtiyaçlarını değil aynı zamanda manevi ve estetik ihtiyaçlarını karşılayan tabiat, insana hem Allah'ın mükemmel sanatını hem de kendisine fani bir varlık olduğunu hatırlatır. Hem tabiatla hem de Allah'la bağlı olan insan, maddi ve manevi varoluşunun anlamını arar. Bu üçlü ilişki, insanın âlemdeki benzersiz yerini, Allah'a olan bağlılığını ve tabiatla uyum içinde yaşamını anlamak için önemli bir çerçeve sunar.

KAYNAKÇA

- Abdula, Sevba. “Medeniyetin Düşüşü ve İki İslam Şairi: Mehmed Akif ve Fettah Efendi”, *100. Yılında İstiklâl Marşı ve Mehmed Âkif* içinde, haz. Mehmet Tuğrul ve Nuri Saltık, 433-450, Ankara: TBMM Yayınları, 2022.
- Dağ, Ahmet. *Modernleşme Ekseninde Türk Düşüncesi*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2023.
- Güneş, Mehmet. “Abdül Fettah Rauf’un Şiirlerinde Rumeli’nin Tabii Güzelliğine Övgü, Kaybolan Değerlere Ağıt”, *Abdül Fettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*. Ed. Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023, s. 245-259.
- Karakuş, Ertuğrul. “Üsküplü Şâir Abdül Fettah Rauf’un “Söztöre”si Üzerine,” *Abdül Fettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*. Ed. Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023, s. 103-127.
- Koç, Raşit, “Abdül Fettah Rauf’un ‘Ey Yurdum’ Şiir Kitabından Hareketle Şairin Düşünce Dünyasına Dair Bir Değerlendirme,” *Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları* 7, no:1 (2025): 23-31.
- Nazım, Elif. *Üsküplü Abdül Fettah Rauf’un Şiirlerinde Balkan Tarihi, Coğrafyası ve Kültürü*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 2024).

- Abdulfettah Rauf. *Yine Vatan İçin*, Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2021.
- . *Garami Parçalar*, Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- . *Vardar*, Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- . *Zulmetten Nura*, Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2022.
- . *Naat ve Münacaat*, Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.
- . *Ey Yurdum*, Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.